

Dinasztikus kapcsolatok

Árpádok és Rurikidák

Font, Márta: *The Kings of the House of Árpád and the Rurikid Princes. Cooperation and conflict in medieval Hungary and Kievan Rus'* Budapest, Research Centre for the Humanities, 2021. 356 oldal (Arpadiana VIII.)

2038-ban történelmünk jelentős évfordulójához érkezünk: kerekén ezer éve halt meg első királyunk, Szent István. Életműve, államalapító tevékenysége máig szerves, eleven része az emlékezetnek, a millenáris eseményre pedig hazánk többek között egy nagyszabású vállalkozás életre hívásával is készül. Az 1832/2013. (XI. 15.) számú kormányhatározattal¹ kezdte meg működését az a ma is javában aktív tudományos projekt (Árpád-ház Program), amelynek kiemelt részét képezi a különböző, magas színvonalú tudományos munkák publikálása. Ennek ad nívós keretet a Bölcsészettudományi Kutatóközpont (ELKH) Történettudományi Intézete által gondozott *Arpadiana* kiadványsorozat,² ami a 2020-ban megjelent első része óta folyamatosan bővül, az egyes köteteket pedig kivétel nélkül a kortárs kutatói közösség kiválóságai jegyzik. A sorozat kiadványainak többsége angol nyelvű, abból a nem titkolt célból, hogy a magyar kutatók eredményeihez a történész szakma külföldi képviselői is közvetlen módon hozzáférhessenek.

A *The Kings of the House of Árpád and the Rurikid Princes* sorrendben az Arpadiana-sorozat nyolcadik kötete, címéhez híven pedig az Árpádok keleti – a Rurik-dinasztiával való – kapcsolataiba avatja be az olvasót. Szerzője Font Márta, a Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Középkori és Korajújkori Történeti Tanszékének emerita professzora. Fő érdeklődési területe – a honfoglalás- és Árpád-kori magyar történelem mellett – az ún. Kijevi Rusz, a középkori óorosz állam története, mely – a korabeli Magyar Királyság keleti szomszédjaként – számos hazai vonatkozású kapcsolattal rendelkezik (mindezt

¹ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A16H1315.KOR&txtreferer=00000001.TXT> (letöltve: 2022.03.27.)

² <https://tti.abtk.hu/kiadvanyok/konyvsorozatok/arpadiana> (letöltve: 2022.03.27.)

jól érzékelteti a könyv alcíme is: *Cooperation and conflict in medieval Hungary and Kievan Rus'*).

A kötet tipográfiai tekintetben – hiszen elsőként ezt figyelheti meg kézbevételekor az olvasó – a kiadványsorozatra jellemző impozáns külsőt kapta: a borítón a témát egészében kifejező, a két szóban forgó dinasztia egyes tagjait ábrázoló középkori krónikaillusztrációt láthatunk. A kötetet fellapozva pedig jól áttekinthető belső struktúrával, valamint a tartalom megértését kiválóan segítő (egyben a szerző gondosságára is rámutató) diagramokkal, térképekkel és genealógiai táblákkal találkozunk.

A szerző a könyv elején olvasható előszóban közli, hogy most megjelent munkájának alapját a 2005-ben publikált *Árpád-házi királyok és Rurikida fejedelmek*³ című monográfiája adja, amit az azóta folyamatosan végzett szisztematikus kutatásai nyomán, újabb adatokkal és megállapításokkal egészített ki. Továbbá felhívja a figyelmet egyes, a könyvben megjelenő történeti fogalmak pontosítására (például a feudalizmus Kijevi Ruszra való alkalmazásának helytelenségére), ugyanakkor rögzíti azt is, hogy saját maga milyen értelemben használja az előszóban felsorolt – a köznyelvben sokszor eltérő jelentéssel is bíró – fogalmakat.

A kötet szerkezetileg három nagy egységre tagolódik: először, a témakör rövid bemutatását követően, sorra veszi a szláv és latin nyelvű forrásbázist, majd rátér a két megjelölt dinasztia (Árpádok és Rurikidák) különféle – mint a házassági, szövetségi és hadi – kapcsolódási pontjainak részletes feltárására, végül pedig összegzi és rendszerezi a levonható következtetéseket. A könyvet részletgazdag, egyben kategorizált rövidítés- és szakirodalmi jegyzék, mellékelte ábrák (többek között a már említett térképek és genealógiai táblák), név- és tárgymutató, ábra-, illetve képjegyzék zárja.

A témakör korabeli forrásvidékeit lépésről lépésre felvonultató első tartalmi egység mintaszerűen mutatja be a korszakban keletkezett – főként elbeszélő – forrásszövegeket, mindezt pedig pontos műfaji magyarázattal vezeti fel, egybevetve a nyugati (latin) források osztályozási szokásaival. A „*letopis*” vagy a közismert „*chronicle*” (műfaji) megnevezéssel meghatározható ósláv szövegek vizsgálatának középpontjában három kútfő áll: az első az úgynevezett „*Pověst' vremennykh lět*” (PVL, „Régmúlt idők elbeszélése”), a második a „*Kievan Chronicle*” (Kijevi Évkönyv), a harmadik pedig a „*Galician-Volhynian Chronicle*” (Halics-Volhíniai Évkönyv). A szerző számos munkájában hívta fel a figyelmet e források jelentőségére, hiszen nemcsak egyes passzusait vette górcső alá korábban a Kijevi Ruszsal kapcsolatos eddigi kutatásai során, hanem magyar vonatkozásaiknak külön monográfiát szentelt,⁴ sőt korszerű, magyar nyelvű kritikai kiadásuk elkészítésé-

³ Font Márta: *Árpád-házi királyok és Rurikida fejedelmek*. Szeged, 2005.

⁴ Font Márta: *Magyarok a Kijevi Évkönyvben*. Szeged, 1996.

nek terén is tevékeny szerepet vállalt.⁵ Az imént felsorolt kútfők áttekintésekor szakszerű és körültekintő alaposággal tér ki a keletkezési körülményeikre, szöveg hagyományukra (ezeket külön-külön leszármazási hálókkal, vagyis szemlésekkel is szemlélteti), a bennük rejlő történeti adatok mennyiségére és minőségére, valamint a témakör szempontjából kiemelendő részekre.

A latin nyelven íródott kútfők bázisát a magyar, illetve lengyel régióhoz – tehát a Kijevi Rusz területének közép-kelet-európai szomszédaihoz – kötődő források alkotják. E szövegek szemrevételezése során Font Márta figyelmet szentel a földrajzi terminológia magyarázatának, lehetséges értelmezéseinek, a forrásokban felbukkanó szereplők háttérének is (l. például a Rusz területéhez kapcsolódó katonai szolgálatért juttatást kapott személyek listája).⁶

A második nagy tartalmi egység („II. Marriages, alliances, military campaigns”) az időben legkorábbra visszavezethető adatok bemutatásával kezdődik, érdekelte, hogy ebből az időintervallumból kevés mennyiségű forrás áll rendelkezésre – ám a muszlim kútfőkből (al-Dzsajháni-hagyomány) tudható, hogy már honfoglaló őseink is érintkeztek a kijevi térséggel, a steppevidéken pedig különböző szláv törzsekkel. Fontos kapcsolódási pont a bizánciak ellen támadást szervező kijevi Szvjatoszláv, aki bizonyos – nem egyértelműen azonosítható – magyar csapatokkal karöltve állította fel haderejét, majd a 970-es arkadiopoliszi vereséggel az általa életre hívott katonai koalíció felbomlott. A szerző emellett külön foglalkozik a dinasztikus házassági szerződések és az ezek háttérében felsejlő történeti események összefüggéseivel I. (Szent) Istvántól egészen II. Géza király koráig.

A kötet második nagy tartalmi egységének további részében pedig részletes tárgyalását olvashatjuk a Galícia és a Magyar Királyság közötti szövevényes kapcsolatnak. A generációkon átívelő (IV. Béla regnálásáig tartó), a felek saját területi igényükért való küzdelme és a magyar fennhatóság megszilárdításáért vívott harc nehézségei áttekintése során izgalmas történeti eseményekről kapunk szakszerű tudósítást, a felek döntései, lehetőségei mögött álló okok és okozatok logikus levezetésével.

A harmadik tartalmi egység („III. Conclusions”) címéhez híven rendszerezni kívánja a fenti két nagy fejezetben tárgyaltakat. Font Márta mindenekelőtt leszögezi, hogy a témakört újszerűen vizsgálta abból a szempontból, hogy górcső alá véve a releváns forrásbázist akkurátusan egybegyűjti – közben számos külföldi szakirodalom eredményeit is bemutatva – a vonatkozó történeti adatokat, ezáltal sokkal árnyaltabb képet tárva fel az olvasó előtt. Fontos megállapítása a szerző

⁵ L. pl. Régmúlt idők elbeszélése – A Kijevi Rusz első krónikája. Ford. Ferincz István, Szerk. Balogh István – Kovács Szilvia. Budapest, 2015.; Kijevi Évkönyv. Fordította és jegyzetekkel ellátta Font Márta. In: Írott források az 1116–1205 közötti magyar történelemről. Szerk. Thoroczkay Gábor. Szeged, 2018. 313–340.

⁶ L. a kötet 91. oldalán

elemző vizsgálatának, hogy elsősorban dinasztiák (jelen esetben az Árpádok és a Rurikok) közötti kapcsolatáról van szó – ahogyan arra a kötet címe is utal –, nem pusztán országok vagy társadalmak közötti viszonyokról. Tehát a középpontban a dinasztiák állnak, ebből a szemszögből érdemes vizsgálni. Eme kapcsolatokat mozgatórugói pedig maguk a dinasztikus érdekek, melyeket regionális keretbe kell elhelyezni. Az Árpádok és Rurikok esetében előbb egy következetes kapcsolatfenntartás figyelhető meg, amit később felvált egy konfliktusokkal terhelt periódus, többek között a Galíciát illető területi-politikai érdekekből kifolyólag. A 12. század érdekes intervallum abból a szempontból, hogy ekkor párhuzamosan élt mind a két – a kapcsolatkereső és a konfliktusos – kapcsolatrendszeri fázis, ami látszólag néha ellentmondásos döntésekhez is vezetett a Magyar Királyság részéről. A galíciai fejedelmek ugyanakkor saját önállóságukra, illetve függetlenségükre is törekedtek, hol Kijevvel és Volhíniával, hol pedig Lengyelországgal és Magyarországgal szemben. Mindehhez gyakran igénybe vették a szomszédos steppei lovasnomádok katonai segítségét is. A 13. század folyamán pedig a Rusz más fejedelemségei is szemet vetettek Galíciára, ami tovább bonyolította a helyzetet. A leghevesebben II. András (1205–1235) küzdött a területért, ami a magyar elit vállalkozó kedvű tagjai számára kitűnési lehetőséget jelentett. Font Márta a források elemzéséből arra következtet, hogy ők tekinthetők a katonai törekvés mögött meghúzódó motivációs erőnek is. IV. Béla Andrással ellentétben nem támasztott különös igényt a galíciai régió iránt, inkább nyugati irányú hatalmi-politikai céljai érdekében kívánta azt felhasználni. Ám később a Magyar Királyságon belül egyre jobban megerősödő oligarchákkal vívott küzdelmek arra kényszerítették a magyar uralkodókat, hogy idővel felhagyjanak az észak-keleti terjeszkedés gondolatával. Ezzel párhuzamosan a dinasztikus kapcsolatok is felbomlottak: az Árpád-ház következő század elejére kihalt, Galícia pedig végül a hódító mongolok fennhatósága alá került mint egyfajta ütközőzóna. A generációkon átívelő kapcsolat azonban Galicián is meglátszott, ahogyan például Danyiil Romanovics esete is mutatja, aki több időt töltött a magyar királyi udvarban, s később bizonyos itt szerzett tapasztalatokat fel is használt a galíciai regnálása alatt.

Font Márta könyve gondos és szakmailag magas színvonalú szintézis, amely impozáns mélységben tárja fel az Árpád-ház és a Rurik-dinasztia középkori kapcsolatait. Olvasmányos, egyben közérthető stílusa miatt pedig a szakmai közösség mellett a középkor iránt érdeklődők is izgalmas kötetként vehetik kézbe.

Ignác Ágoston